

Михайлишин Г. Й.

доктор філософських наук, професор кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи
Прикарпатського національного
університету імені В. Стефаника
galmuh60@gmail.com

Довга М. М.

аспірант кафедри теорії і методики
дошкільної і спеціальної освіти
Прикарпатського національного
університету імені В. Стефаника
mirosya29@meta.ua

КАТЕГОРІЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ У СОЦІАЛЬНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СІМ'Ї

Зміна суспільних відносин зумовлює розвиток та затвердження міцної системи соціального захисту для найбільш вразливих верств населення (у нашому випадку сім'ї). У період становлення та розвитку українське суспільство має закласти основи в розбудові правової та соціальної держави, яка має створити умови для працевлаштування громадян, піклуватися про сім'ю, надавати допомогу (грошову і натуральну), пільги, послуги, сприяти пенсійному забезпеченню тощо.

Правове регулювання сімейних відносин здійснюється державою, а призначення і надання відповідної соціальної допомоги здійснюється на підставі нормативно-правових актів, виданих державою, у яких і закладаються основи соціально-правового захисту в системі соціального забезпечення сім'ї.

Сучасний стан розвитку системи соціально-правового захисту сім'ї зумовлює необхідність вивчення думки науковців про соціальний захист та соціальне забезпечення сімейного колективу. Питаннями сім'ї займалася низка науковців, але розгляд сім'ї саме в аспекті соціального забезпечення здійснювали Н. Б. Болотіна, В. Я. Бурак, Т. З. Герасиміва, Т. І. Іванкіна, Л. В. Кулачок, М. Ю. Малюга, В. Д. Новиков, П. Д. Пилипенко, М. І. Полупанов, І. М. Сирота, І. С. Ярошенко тощо.

Метою тез є розгляд понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення», вивчення сутності соціально-правового захисту в системі соціального забезпечення сім'ї.

Сім'я має велике значення для держави, вона впливає на життя суспільства, оскільки їй належить вирішальна роль у процесі репродукування самої людини, продовження людського роду, на неї лягають великі обов'язки у вихованні дітей, підлітків, у фізичному і духовному розвитку особистості [4, с. 50]. Відповідно, сім'я як один із важливих об'єктів державної соціальної політики потребує правового регулювання з боку держави, яка гарантує їй підтримку та має забезпечити необхідні умови для нормального і здорового існування сімейних відносин.

Лише на початку 90-х років минулого століття в умовах переходу до соціально орієнтованої економіки та наближення до міжнародних стандартів у правовому полі українського законодавства стали використовувати термін «соціальний захист», оскільки система соціального забезпечення вже не відповідала завданням, які стоять перед соціальною державою, яка повинна, виконуючи свою головну функцію, забезпечити достойний життєвий рівень кожної людини і громадянина [7, с. 16].

Поняття соціального захисту є одним із центральним у Конституції України (ст. 46), де зазначається, що це право на забезпечення громадян у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них причин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [1]. Також в Основному законі української держави закріплюються соціальні права та соціальні гарантії: право на житло (ст. 47), право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48), право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49), право дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування на державне утримання (ст. 52) та право на освіту (ст. 53).

У науковій літературі, особливо соціальній та юридичній, є різноманітна кількість визначень соціального захисту.

Дослідниця М. Буянова розкриває значення терміна в ширшому спектрі, зазначаючи, що соціальний захист здійснюється також за допомогою таких галузей права: трудового, цивільного, житлового, сімейного та екологічного права [2, с. 376].

П. Д. Пилипенко та Л. Ю. Малюга відзначають, що ототожнення цих понять є недоцільним, оскільки вони різні за значенням та опосередковують дещо відмінні між собою суспільні явища, котрі співвідносяться як частина і ціле. Тобто «соціальний захист» є поняттям досить містким та ширшим за змістом, на відміну від «соціального забезпечення», що властиве для системи суспільних відносин, які існують в сфері такого захисту [6, с. 4].

Варто сказати, що соціальний захист здійснюється за допомогою соціального забезпечення, яким займається наука – право соціального забезпечення. Зокрема, Н. Б. Болотіна під правом соціального забезпечення розуміє як систему правових норм, якими регулюються суспільні відносини з соціального, матеріального забезпечення, обслуговування й утримання громадян у разі настання соціальних ризиків [3, с. 32].

Таким чином, поняття «соціальний захист» є правовою категорією і застосовується як на законодавчому рівні, так і науковій доктрині. Це поняття є досить дискусійним і розглядається науковцями по-різному: одні ототожнюють соціальний захист із соціальним забезпеченням, другі стверджують, що це різні поняття, а треті – соціальне забезпечення є вужчим поняттям і входить у систему соціального захисту, яке є ширшим від нього.

Соціальний захист у державі складається з двох великих, проте не рівнозначних частин: державне соціальне забезпечення та недержавне соціальне забезпечення. Перша складова містить загальну систему соціального забезпечення (загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державна

соціальна допомога), спеціальне та додаткове соціальне забезпечення. До недержавного соціального забезпечення відносяться недержавне пенсійне забезпечення та недержавні соціальні послуги [5, с. 120].

Правове регулювання основ соціально-правового захисту сім'ї здійснюється на основі міжнародних нормативно-правових актів, законодавчих актів, актів державного значення тощо.

До законодавчих актів, які містять нормативні положення про соціальний захист сімей, можна віднести Конституцію України, Кодекс законів про працю України, Закони України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», укази та розпорядження Президента України тощо.

Правомірно порушувати питання про те, що заходи соціального захисту скеровані на дитину ще до її народження. Правові приписи держави, які містять норми, спрямовані на захист вагітних жінок, зокрема, у постанові Кабміну «Про заходи щодо посилення охорони материнства та дитинства» від 4 грудня 1998 р., в Основах законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р., у Законі України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 22 березня 2011 р., без сумніву, мають на увазі забезпечення кращих умов для народження й розвитку дитини, створення бази для її наступного здорового життя. Держава здійснює заходи щодо захисту дитини з моменту її народження вже безпосередньо, а не через матір, як це має місце до народження [8, с. 23].

Тому на основі сказана нами дано визначення поняття соціально-правовий захист, під яким слід розуміти систему заходів створених державою інститутів соціального захисту, спрямованих на забезпечення благополуччя кожного громадянина суспільства (у нашому випадку кожного члена сім'ї) у відповідних конкретних суспільних умовах, що склалися, та здійснення регулювання цих відносин на основі створених законів.

Тобто соціально-правовий захист сім'ї – це: 1) захист щодо створення і функціонування сімейних відносин; 2) захист щодо розвитку кожного з членів сімейних відносин; 3) захист щодо розвитку середовища сімейних відносин, де має панувати порядок та гармонія; 4) захист щодо надання соціальної допомоги та пенсійного забезпечення сім'ї у складних життєвих обставинах; 5) захист прав членів сім'ї, зокрема в кризовій ситуації.

Таким чином, соціально-правовий захист сім'ї як первинного осередку суспільства має сприяти створенню середовища для функціонуванні сім'ї та реалізації нею своїх сімейних інтересів. Адже для ефективного розвитку соціально-правового захисту сім'ї необхідно розробити механізми та заходи захисту щодо подолання проблем, які стоять перед сім'ями.

Література

1. Конституція України : станом на 1 верес. 2016 р. / Верховна Рада України. Харків : Право, 2016. 82 с.
2. Соціальне забезпечення і страхування. Збірник офіційних документів з коментарями: М., 1994. 634 с.

3. Соціальний захист: у 6 т. Юридична енциклопедія / Н. Б. Болотіна. Київ: Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 2003. Т. 5. С. 558-559.
4. Толковый словарь живого великорусского языка / В. И. Даль. Москва: Русский язык, 1982. Т. 3. 555 с.
5. Сирота І. М. Право соціального забезпечення в Україні: Харків, 2001. 420с.
6. Пилипенко П. Д. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. Вид. 3-є, переробл. і допов. Київ: Істина, 2012. 232 с.
7. Шапенко Л. О. Щодо співвідношення категорій «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» працівників цивільної авіації. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2014. № 2. С. 15-19.
7. Яригіна Є. П. Соціальне забезпечення сімей з дітьми: міжнародний досвід та українська модель: монографія. Харків: Монолит, 2016. 196 с.

УДК 378.14

Мірошник С. І.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри суспільно-гуманітарної освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»
svitlana.mir64@gmail.com

ПЕДАГОГ У СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ УЧНІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та євроінтеграції України нашому суспільству важливо зберегти національно-культурну ідентичність та водночас вибудувати державу як толерантне суспільство, що забезпечить оптимальний процес наближення до інших культур, традицій, їх усвідомлення та сприйняття. Україна, як й інші країни світу, – велика поліетнічна держава, у якій (за переписом 2001 р.) проживають представники 130 національностей [7]. Тож наше суспільство потребує як економічного, соціального, так і духовного й морального розвитку, зокрема формування толерантності у ставленні, стосунках, взаємовідносинах.

Толерантність визнана провідною загальнолюдською цінністю в демократичних суспільствах. У 1995 р. державами, членами ЮНЕСКО, розроблено Декларацію принципів толерантності та віддано пріоритет у розвитку ідей толерантності системі освіти [6].

Це актуалізує проблему визначення способів активного формування толерантності учнів у закладі загальної середньої освіти. Толерантність особливо важливо сформувати в юної людини, яка в підлітковий та юнацький період перебуває на визначальному етапі життя – становлення як особистості, – пізнаючи світ і себе в ньому, усвідомлюючи цінності та набуваючи досвід